

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерство образования и науки Р.Б.

МО «Селенгинский район»

МБОУ Ноехонская СОШ им.В.Д.Ринчинова

РАССМОТРЕНО:
Методсоветом школы
от «19» июня 2024 г.

СОГЛАСОВАНО:
Замдиректора по УВР:
Болхоева С-Д.Б.

УТВЕРЖДЕНО:
Директор школы
В.Д.Золбова
Приказ №6
от «20» июня 2024 г.

Рабочая программа

учебного предмета «Бурятская литература. Базовый уровень»
для обучающихся 6-го класса

у. Зурган-Дэбэ. 2024 г.

ТАЙЛБАРИ БЭШЭГ

Арадай аман зохёол аман үгын, уран **хайханай литература** бэшэмэл үгын исскуство, тиимэһээ уран зохоол зохооходоо, уран хурса, шэмэг удхатай үгэ гол түлэб аргуудай нэгэн болоно. Уран зохёол хүн тухай, тэрэнэй доторой байдал, хүниие тойрон байһан оршон байдал, байгаали, хүнэй ажабайдал, арад зоной ажамидалар г.м. тухай зохёогдоһон байдаг. Бодото юумэнүүд, үнэн болоһон үйлэ хэрэгүүд, бодото байдал уран зохёолой, уран хайханай литературы үндэһэн боложо хэрэлэгдэдэг. Уран зохёолшо бодото байдал дээрэ үндэһэлжэ, тэрэниие ханажа ухаан бодолойноо хүсөөр, ханаагаараа тэрэниие уран гоё болгожо, ном соогоо уран хайханаар, гоёор зохёогдоһон байдал бии бодгодог. Энэ байдалын үнэн бодото байдалда адирхуу байдаг. Тиимэһээ хурагшадта ойлгуулха шухала гэжэ хараалагдана.

Уран хайханай литература гү, али уран зохёол шудалан үзэлгын гол **зорилгонууд** гэбэл:

- уран хайханай литература хүнэй, хүн түрэлтэнэй ажамидаларда тусхай хуури эзэлдэг, тэдэнэй хүгжэлтэдэ айхабтар ехэ шанартай гэжэ ойлгуулха;
- уран хайханай литература шудалан үзэлгэ хадаа түрэл арадайнгаа ба бэшэшье арадуудай соёл болборсол, ёһо заншал ойлгожо абалгын тусгаар арга гэжэ ойлгуулха;
- искуствын этико-эстетическэ компонент байгуулха гуманитарна ойлгосонуудые тайлбарилжа үгэхэ;
- уран зохёол уншаха дуратай болгохо, гоё хайханиие наринаар ойлгодог мэдэрэл хүмүүжүүлхэ;
- бодото байдал, ажабайдал ба искуство, оршон тойрониие зүбөөр сэгнэжэ, тэдэндэ үнэтэй сэнтэйгээр хандахые хургаха;
- аман ба бэшэмэл хэлэлгэдэ хургаха, тэрэниие хүгжөөхэ;
- хурагшад уран хайханай зохёол зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр хадуужа абаха, шэнжэлжэ, сэгнэжэ хураха гол түлэб теоритико- литературна, эстетическэ ойлгосонуудтай болохо ёһотой.

Уран хайханай литература зүбөөр, хүсэд дүүрэнээр, гүнзэгыгөөр ба өөрынгөө ажамидаларда туһатайгаар ойлгожо абахын тула хурагшадые ойлгомжын аппараттай болгохо. Ушар иимэһээ программа дотор литературы теоридо онсо анхарал хандуулагдана.

Энэ программа зохёогдоходоо, баазова теоритико- литературна ойлгосонууд дээрэ үндэһэлжэ, тэдэниие гол принцип болгон байгуулагдаа. Класс бүхэндэ өөр өөрын баазова теоритико – литературна ойлгосо онсологдоо гэбэл иимэ:

Хурагшадые **литература үзэлгын талаар** хургахын тула ямар **зорилгонууд** табигданаб гэбэл иимэ:

Тус программа дотор түрүүшынхиеэ буддын шажанай хургаал, тэрэнтэй нягта холбоотой бурхан багшын хургаалнууд дээрэ үндэһэлжэ зохёогдоһон зохёолнууд оруулагдаа

Программа дотор нилээн ехэ хуури арадай аман зохёолнуудта үгтөө. Юуб гэхэдэ, энээнгүйгөөр литературы асуудалнууд, илангаяа уран хайханай ёһо заншал, литературна хүгжэлтын, ментальна ёһо заншалнууд г.м. хүсэд хайнаар ойлгогдохогүй. Гэхэтэй хамта уран хайханай литература хадаа

арадай аман зохёолой үргэлжлэл гэж хэлэхэд болоно. Мүнөө үеын литературна зохёолнууд аман зохёолнуудгүйгөөр бэшэгдэнэгүй.

Һурагшадай үргэн дэлисэтэй байхын хажуугаар, түрэл литератураа хайнаар ойлгож абахын тула программа дотор буряад литературада бии болоһон шэнэ зохёолнууд оруулагдаа. Хуушан программанууд соо, номууд соо байһан зарим зохёолнууд гаргагдаһан, зариманиинь классуудаар хэлгэгдэн үгтэһэн байна. Коммуникативно- творческо ажалнуудые хэрэглэж болохо байна.

Түсэблэһэн үрэ дүнгүүд үзэхэ һуралсалай курста

Үхибүүнэй өөрын хүгжэлтын дүнгүүд (личностные результаты) – өөрын ба хүнүүдэй ажабайдалда түрэл хэлэн ямар үүргэтэйб гэжэ ойлгоно (хэлэнэй аргаар хажуудахи хүнтээ харилсанаб, бэшэмэл текстын удха үзэнэб гэжэ ойлгоно), хүнэй аман ба бэшэгэй хэлэлгын онсо өөрэ байһые ойлгоно (аянга, хэлэлгын темп, үгэнүүдэй болон сэглэлтын тэмдэгүүдэй үүргэ).

Бээ гуримшуулаад ябаха шадабари (регулятивные УУД):

- багшатаа хамта хэшээлэйнгээ зорилго табиха;
- хэшээлдээ юу хэһэнэ хойно хойноһоонь тоолохо;
- юу хэхэ гээшэбиб гэжэ уридшалан хэлэхэ;
- өөрынгөө, нүхэдэйнгөө, классайнгаа ажал багшатаа сугтаа урид зохёогдоһон критеринуудээр шалгах;
- багшын үгэһэн түсэбөөр, алгоритмаар хүдэлжэ шадаха.

Оршон тойрониё шудалха шадабари (познавательные УУД):

- номоор хүдэлхэ (номой гаршагай, тусгаар тэмдэгүүдэй үүргэ ойлгохо);
- зураг хаража гү, али текст уншажа, асуудалнуудта харюу олохо;
- багшатаа болон нүхэдтээ хамта дүн гаргах;
- үгөөр хэлэгдэһэн ойлгосо схемэ, таблица, модель болгохо. Тиин һөөргэнь модель соо харуулаатай ойлгосо үгөөр хэлэхэ;
- текстын удха дамжуулха.

Харилсаха шадабари (коммуникативные УУД):

- өөрынгөө ханаа бодол аман хэлэлгээр, тиихэдэ багахан текст зохёожо, бэшэгэй хэлэлгээр харуулха;
- хажуудахи хүнүүдээ шагнаха, тэдэнэй хэлэһэниё ойлгохо;
- уран гоёор уншаха, хөөрэхэ;
- классайнгаа үхибүүдтэй, багшатаа яагаад ажалаа эмхидхэхэ, ямар журамуудые сахиха тухайгаа хэлсэхэ;
- хоёр хоёроороо, бүлэг бүлэгөөр хүдэлхэ, тиихэдээ олон ондоо «тушаал» бэе дээрээ абаха: ударидагшын, даабари дүүргэгшын, бэшээшын г.м.

Буряад хэлээр шадабари (предметные УУД):

Тус программа соо һурагшад гол түлэб иимэнүүд **онол шадабаритай болохо** гэжэ хараалдагдана:

- үзэг бэшэгэй талаар зүбөөр, алдуугүйгөөр ба удхатайгаар (удхыень ойлгож) уншаха оньһон аргатай, дадалтай болохо;
- уран хурсаар уншаха шадабаритай болохо;
- уран зохёолые сюжетно- композиционно нэгэдэл гэжэ хадуужа абаха;
- уран зохёол дотор авторыень, тэрэнэй зохёол соо зураглагдаһан геройнуудта ба үйлэ хэрэгүүдтэ, ушарнуудта, уншагшадта хандалгыг ойлгож абаха;
- уран зохёол дотор этическэ, социальна- историческа ба нравственна- философско проблематика илгаруулха шадабаритай болохо;
- уран зохёолые ба тэрэнэй хубинуудыг хаба соогоо бээ даагаад анализ хэхэ шадабаритай болохо;
- уран зохёолдо үндэнэ баримтатой эстетическэ сэгнэлтэ үгэжэ шадаха;
- уран зохёолые соёл болон ёһо заншалтай холбож, тайлбарилха шадабаритай болохо;
- диалог ба монолог зүбөөр хэрэглэжэ, хэлэжэ шадаха болохо;
- элдэб янзын бэшэмэл ажалнуудыг бүтээхэ шадабаритай болохо;
- шэнжэлгын ажалнуудыг хэхэ шадабаритай болохо.

Һурагшад гол түлэб иимэ юумэнүүдыг **мэдэхэ ёһотой:**

- уншажа байһан зохёолойнгоо автор тухай, номой нэрын удха тайлбарилга;
- уран зохиолшоной намтарһаа тон шухала мэдээнүүдыг;
- уран зохёолой текстнүүдыг;
- шудалан үзэжэ байһан зохёолой герой болоод гол үйлэдэгшэ нюурнууд тухай, зохёол соохи шухала үйлэнүүдыг мэдэхэнэ гадна, тэдэнэй хоорондох харилсаа холбоонуудыг, типическэ удха шанар;
- уран зохёол бэшэхэ гол шухала аргууд, зураглалай янзнууд, зохёолой темэ, идей, гол удха, уран зохёолой геройнууд, сюжет г.м. литературна теориһоо ойлгосонуудыг;
- байгуулгын (композицин) шухала онсо янзнуудыг, хэлэнэй зураглан тодорхойлох арга хэрэгсэлнүүдыг;
- программын эрилтын ёһоор сээжэлдэн шүлэгүүдыг, эпическэ зохёолой хэлэгүүдыг;
- литературна зан абари (характер), литературна тип, романтизм, реализм гэхэн ойлгосонуудай шухала шэнжэнүүдыг г. м.

Һурагшад иимэ юумэнүүдыг **хэжэ шадаха ёһотой:**

- уран зохёолшын зохёол соогоо бэшэн уран зураглалыг хөөрөжэ;
- уран зохёолшын зураглаһан зурагыг ухаан бодолдоо, сэдхэлдээ бии болгож;
- үзэжэ байһан зохёолой гол шухала асуудалнуудыг (эпизодуудыг), үйлэдэгшэ нюурай хэлэнэн үгэ, хэрэг г.м. бусад олон юрын үйлэнүүднэ илгажа;
- зохёол соохи үйлэнүүдэй болоһон шалтагании, сагыг, тэрэнэй хойшолонгыг элирүүлжэ;
- үзэжэ байһан зохёолой хэлэнэй уран аргуудыг, байгааһын зураглалнуудыг текст сооһоо илгажа;

- зохёолой идейнэ болоод уран найханай талые харуулалгада сюжетэй зүйлнүүдэй (үйлын хүгжэлтын эхин, үйлын уялдалга, үйлын хүгжэлтын эгээл дээдэ шата) үүргэ болон гол проблематика элирүүлжэ;
- үзэгдэжэ байһан зохёолнуудай байгуулгын (композициин) зүйлнүүдые илгажа;
- зохёолой удха задалан харуулхадаа, геройн үүргэ ба геройдо үгэһэн авторай сэгнэлтэ эли тодо болгожо;
- зохёолой геройнуудай өөр өөрын ба бултандань хабаатай шэнжэнүүдые тодорхойлон, характеристикэ үгэжэ, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһые элирүүлхэ зорилготойгоор геройнуудые зэргэсүүлжэ;
- уран зохёолнуудай текст лирическэ, эпическэ, драматическа жанрай байһаарнь тэдэниень хараадаа абажа, тодоор, уранаар уншажа;
- уран зохёолой геройнуудта характеристикэ үгэхэ сложно түсэб табижа;
- үзэжэ байһан зохёолой геройнууд тухай, тэдэндэ авторай ямараар хандажа байһые хараадаа абан, хурагша бүхэнэй, бүхы хурагшадай зэргэсүүлһэн аман гү, али бэшэмэл өөрын бодомжолготой найруулга (сочинени- рассуждени) зохёожо;
- монологическа хэлэлгэ найнаар хэрэглэжэ, өөрынгөө ханамжа ойлгосотойгоор хэлэжэ, тэрэнэ ойлгуулжа, баримталжа, хамгаалжа;
- түсэб табижа, тэрэ тоодо тезиснэ түсэб, мүн литературна - критическэ статьянуудаар конспект бэшэжэ;
- нэгэ гү, али хэдэн материалнууд дээрэ үндэһэлэн, литературна темээр элидхэл, соносхол (сообщени) гү, али реферат бэлдэжэ;
- үзэһэн зохёолоор гү, али хэдэн зохёолнуудаар проблемнэ шэнжэтэй аман ба бэшэмэл бодомжолготой сочинени (сочинени- рассуждени), тэрэ тоодо зэргэсүүлһэн характеристикэ зохёожо, мүн литературна ба публицистическэ темэнүүдээр бодомжолготой сочинени зохёожо;
- литературын асуудаонуудаар бэшэһэн хүдэлмэринүүдээр тезисүүдые ба конспектнүүдые табижа;
- бээ даагаад уншаһан номоор, хараһан кинофильмүүдээр, теледамжуулгануудаар, зүжэгүүдээр, уран зурагуудаар, шагнаһан хүгжэмөөр рецензи гү, али ханамжа бэшэжэ;
- уншаһан номой справочна аппарат, мүн литературна терминүүдтэй словарь, шэнэ толинуудые хэрэглэжэ г.м.

Мүнөө үедэ шабинарай бэе махабад бэхижүүлхэ, элүүр энхые сахиха тухай асуудал гол асуудал болоод байна. Тиимэһээ энэ хуралсалай программаар үзэгдэхэ материал үхибүүдэй ухаан бодол болон наһандань таарамжатайгаар зохёогдонхой.

Багша творческо хандажа, хурагшадайнгаа наһа, бэлэдхэл, мэдэсэ, шадабари хараадаа абан ажаллаха ёһотой. Сээжэлдэхэ зохёолнууд класс бүхэндэ багшын үзэмжөөр үгтэхэ гэжэ хараалагдана.

Тус ажалай программа тематическа, социально- историческа, хронологическа, историко- литературна, теоретико – литературна принципүүдые баримталжа байгуулагдаа.

Сэдэбүүдэй гаршаг

1. Оршол

2. Домог үгэ тухай ойлгосо

- а) бөө мүргэлэй урда тээхи домог үгэ
- б) бөө мүргэлэй домог үгэ
- в) буддын шажанай домог үгэ

3. Буряад арадай аман зохёол тухай ойлгосо

- а) үльгэр тухай ойлгосо
- б) Аламжи Мэргэн хүбүүн Агуй Гоохон дүүхэй хоёр
- в) Аламжа Мэргэн (үльгэрһөө хэһэгүүд)
- г) Бөө мүргэлэй зохёол тухай ойлгосо
- д) Хаан Шаргай хадын бии болоһон тухай

4. Буряад литература тухай ойлгосо

- а) ниитэ монгол зохёол. Буддын шажанай уран зохёол тухай ойлгосо
- б) Шэдитэ хүүр
- в) Сайн үгэтэ эрдэнийн сан субашид
- г) 18-20 зуун жэлэй эхин үеын уран зохёол тухай ойлгосо
- д) Бэлиг-үүн толи

5. 20 зуун жэлэй уран зохёол тухай ойлгосо

- а) Роман тухай ойлгосо
- б) Ч.Ц.Цыдендамбаевай намтар, зохёохы зам. Доржо Банзаров тухай
- в) Банзарай хүбүүн Доржо

6. Туужа тухай ойлгосо

- а) Б.Мунгонов. Хара халхин
- б) Ц.Номтоев. Эдэбхи

7. Хөөрөөн тухай ойлгосо

- а) Ц-Д. Дамдинжапов. Юрын буряад эхэ
- б) А.Лыгденов. Морин хуур

8. Басни тухай ойлгосо

- а) Б. Базарон. Эрдэмтэ эрбээхэй
- б) Г.Чимитов. Эрэ тахья. Шарга тэргэ хоёр.

9. Лирическэ зохёол

- а) Лирикэ ба лирическэ зохёол тухай ойлгосо
- б) Б.Абидуев. Сонхоор малайһан нара. Алтан далай
- в) А.Ангархаев. Баһал сэдхэлдэм – бага наһамни
- г) Г. Базаржапова. Зунай үдэшэ. Нара хүлээнэб.

д) Ш-Х. Базарсадаева. Түрэлхи хэлэн. Сэдьхэлэй үгэ.

10. Лиро – эпическэ зохёол

а) Баллада тухай ойлгосо

ж) Ц-Б. Бадмаев. Хүбүүхэн тухай баллада. Баллада

в) Ц-Д. Дондогой. Гэр тухай баллада

11. Поэмэ тухай ойлгосо.

а) Д. Дамбаев. Дуулыш, минии атом!

б) Д.Доржиева. Нүүдэл түүдэгүүд

12. Драматическа зохёол

а) драма ба драматическа зохёол тухай ойлгосо

б) Ц. Шагжин. Будамшуу.

Календарна - тематическа түсэблэлгэ

Раздел	Хэшээлэй темэ	Час
Оршол.	Литература – үгын искусство	1
Домог үгэ	Домог үгэ	1
	Дэлхэйн бии болоһон тухай	1
	Хорёодой үбгэн	1

	Зандан Жуу бурхан тухай	1
	КГУ Грегүүдэй мифүүд	1
Арадай аман зохёол	Арадай аман зохёол	1
Аламжи Мэргэн хүбүүн	Ульгэр тухай ойлгосо. Аламжи Мэргэн хүбүүн Агуй гоохон дүүхэй хоёр	1
	Аламжа мэргэнэй гараһан үе	1
	Аламжа мэргэнэй абганар	1
	Булад хуурай хүүгэн	1
	Агуу Гоохон дүүхэйе бэдэрэлгэ. Хоёр Зутан абганарые даралга	1
	Ульгэрэй уран аргууд	1
	Х/Х “Мүнөө сагай Аламжа Мэргэн”	1
Бөө мүргэлэй зохёол	Бөө мүргэлэй зохёол	
	Хаан шаргай хадын бии болоһон тухай	1
Буддын шажанай уран зохёол	Буряад литература тухай ойлгосо. Буддын шажанай уран зохёол тухай ойлгосо	1
	Шэдигтэ хүүр. Шубуун дэгэлтэ	1
	Х/Х онтохонуудые зэргэсүүлэн сасуулха	1
	Сайн үгэтэ эрдэнийн сан субашид	1
	х\х субад гэжэ нэрэтэй бүлэгтэ шүлэг зохёолго	1
	18-20 зуун жэлэй эхин үеын уран зохёол	1
	Эрдэни-Хайбзун Галшиев “Бэлиг-үүн толи”	2
	Х/Х Эхэ эсэгийн нангин уялга тухай һанамжа	1
20 зуун жэлэй уран зохёол	20 зуун жэлэй уран зохёол	
	Ч.Цыдендамбаев “Банзарай хүбүүн Доржо”	1
	Борхоног	1
	Гуламтын дэргэдэ	1
	Мархансай. Балдан	1
	Аюухан	1
	Хэшэгтэ нагаса	1
	4-8 бүлэгүүдэй удха. Арюухан һалхин	1
	Х/Х творческо практикум	1
	КГУ	1
	Ц.Номтоев. Эдэбхи	3
	Б.Мунгонов. Хара һалхин	4
	Ц-Д. Дамдинжапов. Юрын буряад эхэ	3
	А.Лыгденов. Морин хуур	2
	Б. Базарон. Эрдэмтэ эрбээхэй	1
	Г.Чимитов. Эрэ тахья.	1
	Шарга тэргэ хоёр	1
	КГУ	1
	Б.Абидуев. Сонхоор малайһан һара. Алтан далай	1
	А.Ангархаев. Баһал сэдхэлдэм – бага наһамни	1
	Г. Базаржапова. Зунай үдэшэ. Нара хүлээнэб.	1
	Ш-Х. Базарсадаева. Түрэлхи хэлэн. Сэдхэлэй үгэ.	1
	Х/Х	1
	КГУ	1
	Ц-Б. Бадмаев. Хүбүүхэн тухай баллада.	2
	Ц-Д. Дондогой. Гэр тухай баллада	1
	Х/Х	1
	Д. Дамбаев. Дуулыш, минии атом!	1

	Д.Доржиева. Нүүдэл түүдэгүүд	2
	Ц. Шагжин. Будамшуу	5
	Х/Х	1

Хэрэглэгдэх литература

Нурагшын

1. Буряад литература 6 класс, Ж.Ц.Жамбуева, Ц.Б.Цыренова, О.В.Цыцыкова.
2. Дампилова Х.Д. Буряад литератураар тестнүүд.
3. Ошоров Д.А. Уран үгын абдарһаа.
- 4.Ошорова С.А.Буряад аман зохеол.
5. Цыренова Б.Б. , Батуева М.Ш. Булагай эхин

Багшын

1. Буряад литература 6 класс, Ж.Ц.Жамбуева, Ц.Б.Цыренова, О.В.Цыцыкова.
2. Нанзатова Э.П. Мунгэн туяа.
3. Гомбоев Б.Б. Шэдитэ тала Хэн?, юун? Нааданууд.
4. Э.Дугаров «Шүлэглэмэл зохёолнууд»
5. Методическа пособи «Дуутайхан тоонто нютагнай»
6. Н.Л.Артугаевагай зохёолнууд
7. Буряад ород толинууд.
8. Бабуева В.Д. Материальная и духовная культура бурят
9. Электронно номой хэрэгсэлнүүд.
10. Дискнүүд («Би томо болоод», «Костюмы народов Бурятии», «Буряад дуунууд». г.м.)